

Пустовіт О.Ю.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність статті полягає в тому, що проблема недостатньої безпеки у продовольчій сфері може виявлятися у трьох формах: перша – коли пропозиція перевищує попит при стабільній платоспроможності, що призводить до профіциту на ринку продовольства; друга – коли попит перевищує пропозицію при стабільній платоспроможності, що викликає дефіцит на ринку; третя – коли попит зменшується через зниження платоспроможності, що веде до зниження пропозиції та зростання вартості виробництва, і ринок поступово деградує. Воєнні дії на території України призвели до порушень у функціонуванні продовольчої та експортної системи, що спровокувало переривання цілісних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та харчових товарів – від їх первинного виробництва до реалізації споживачам. Також постраждала діяльність підприємств, які додавали вартість в агропромисловому секторі, включаючи виробничі, переробні, розподільчі, споживчі та утилізаційні процеси харчових продуктів. Насамперед поняття безпеки експорту передбачає декілька складових зазначеного визначення. По-перше, у період воєнного стану особливо важливо забезпечувати продовольчу безпеку. Продовольча безпека визначається наявністю достатньої кількості якісних продуктів харчування на ринку, незалежно від їх місця виробництва, а також наявністю відповідної інфраструктури для їх швидкого постачання і зберігання, не зважаючи на фактори макроекономічної нестабільності. Крім того, продукти харчування повинні бути економічно доступними для всіх верств населення у таких обсягах, які забезпечують їх активний та здоровий спосіб життя. По-друге, іншою складовою загального поняття безпеки є саме економічна безпека. І, по-третє, як складова продовольчої безпеки виступає технологічна безпека з огляду на необхідність створення стабільних логістичних шляхів експорту сільськогосподарської продукції до країн світу. У даній статті досліджено правові аспекти усіх складових безпеки експорту; чинники, що зумовлюють та підтримують її високий рівень; шляхи стабілізації процесів забезпечення задовільного рівня логістичної безпеки. Отримані результати охоплюють комплекс заходів у сільському господарстві України, спрямованих на забезпечення безпеки експорту країни. Дослідження, проведене автором, підтверджує необхідність спільних та узгоджених зусиль всесвітньої спільноти для протидії збройній агресії Російської Федерації з метою забезпечення безпеки експорту як на національному, так і на глобальному рівнях.

Ключові слова: логістика, економічна безпека, продовольча безпека, експорт до ЄС, воєнний стан.

Постановка проблеми. Проблема недостатньої безпеки у продовольчій сфері може виявлятися у трьох формах: перша – коли пропозиція перевищує попит при стабільній платоспроможності, що призводить до профіциту на ринку продовольства; друга – коли попит перевищує пропозицію при стабільній платоспроможності, що викликає дефіцит на ринку; третя – коли попит зменшується через зниження платоспроможності, що веде до зниження пропозиції та зростання вартості виробництва, і ринок поступово деградує. Воєнні дії на території України призвели до порушень у функціонуванні продовольчої та експортної

системи, що спровокувало переривання цілісних ланцюгів постачання сільськогосподарської продукції та харчових товарів – від їх первинного виробництва до реалізації споживачам. Також постраждала діяльність підприємств, які додавали вартість в агропромисловому секторі, включаючи виробничі, переробні, розподільчі, споживчі та утилізаційні процеси харчових продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням створення, розробки та реалізації проєктів забезпечення безпеки експорту сільськогосподарської продукції присвячували свою увагу такі діячі науки як Ніколенко О. А., Гончарук І. В.,

Клименко Н. Г., Фурман І. В., Токарчук Д. М., Диха М. В. та інші. Крім того, автором було опрацьовано національне законодавство, що регулює питання сертифікації, переміщення та виробництва сільськогосподарської продукції, а також нормативно-правові акти стосовно забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Конфлікт між Росією та Україною розкрив недоліки як національних, так і глобальних систем харчування під впливом антропогенних (пов'язаних з людською діяльністю, таких як збройні конфлікти), економічних (наростання світових цін на продукти харчування) та природних факторів (збільшення впливу неврожаїв через порушення глобальних ланцюжків постачання продуктів харчування). Оскільки результатом цього конфлікту є скорочення можливостей забезпечення продовольством багатьох країн Близького Сходу та Північної Африки, які імпортують понад 90% своєї продукції харчування, це призводить до серйозних проблем. Слід відзначити, що зараз близько третини українських полів стали непридатними для вирощування врожаю через воєнні дії. Подорожчання пального та ускладнення логістики негативно позначилися на забезпеченні продовольчої безпеки [1]. У регіонах, які зазнають активних бойових дій або часті обстріли, складно збирати урожай. Особливо небезпечним є мінування полів здалеку, яке призводить до травмування сільгосппрацівників. Окупанти спрямовано знищують сільськогосподарську техніку та інфраструктуру, включаючи сховища зерна. На тимчасово окупованих територіях фермерів змушують продавати зерно за низькими цінами. Також відзначаються випадки пожеж на полях. Росія спрямовує свої дії не лише на розграбування українського зерна, але й на спричинення голоду серед мирного населення на окупованих територіях, щоб мати ще один інструмент для глобального шантажу – продовольчий.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, для нівелювання впливу воєнного стану на продовольчу безпеку України, урядом вживаються заходи на державному рівні. Наприклад, 24 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» (який набув чинності 7 квітня 2022 року) [2], спрямований на оперативне залучення сільськогосподарських земель країни до виробництва сільськогосподарської продукції

умовах воєнного стану. Цей закон ґрунтується на пріоритеті суспільних (державних) інтересів перед інтересами приватних осіб у часи війни, що означає, що деякі правові механізми, що захищають приватні інтереси, призупиняються цим законом, що виправдано в умовах російської агресії. Замість цього в законодавство введено деякі правові механізми, які надають перевагу інтересам суспільства в забезпеченні невідкладного використання наявних сільськогосподарських земель для виробництва продовольства. Також, Кабінет Міністрів України затвердив план заходів для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Цей комплекс дій визначив ряд завдань для міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, обласних військових адміністрацій та акціонерного товариства «Укрзалізниця» у забезпеченні продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Серед них: здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки; забезпечення безперервного виробництва сільськогосподарської продукції та харчових товарів; задоволення нагальних потреб функціонування держави у забезпеченні населення територіальних громад в регіонах, де тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання; формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави; створення можливостей для самозабезпечення харчовими продуктами територіальних громад та домогосподарств; забезпечення повноцінного функціонування підприємств агропромислового комплексу, зокрема шляхом забезпечення потреби в імпортних складових; регулювання наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва та забезпечення експортного попиту [3].

Оскільки комплексні процеси обтяжують перебіг експорту продукції, було дещо спрощено законодавство у відповідній сфері. Зокрема, Кабінетом Міністрів України було ухвалено постанову № 398 від 01.04.2022 року про «Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану», яка юде діяти на період воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування. Даною постановою було:

– Введено принцип екстериторіальності для територіальних органів Держпродспоживслужби, щоб суб'єкти господарювання мали можливість отримати послуги та проходити фітосанітарні процедури у будь-якому органі Держпродспо-

живслужби за своїм вибором. Також забезпечено можливість проведення фітосанітарної експертизи в будь-якій фітосанітарній лабораторії Держпродспоживслужби.

– Введено спрощений фітосанітарний контроль імпорту товарів з певних груп, що передбачає інспектування без відбору зразків та фітосанітарну експертизу. Але повноцінний фітосанітарний контроль має місце за умови відсутності (недійсності) фітосанітарних сертифікатів, невідповідності вантажу інформації у сертифікатах або виявлення зараження під час інспектування.

– Скасовано вимогу проведення фітосанітарного контролю супровідного дерев'яного пакувального матеріалу для імпортованих товарів, що не належать до продукції рослинного походження.

– Скасовано обов'язковість переміщення імпортованих об'єктів регулювання територією України з супроводом карантинного сертифіката.

– Видача карантинного сертифіката здійснюється лише на вимогу особи, пропонуючи ведення обліку об'єктів регулювання та надання інформації за запитом Держпродспоживслужби [4].

Ці заходи сприятимуть спрощенню імпорту сільськогосподарської продукції рослинного походження та дерегуляції переміщення насіння територією України, що позитивно вплине на забезпечення продовольчої безпеки країни.

Додаткових заходів уряд України вживає для зменшення впливу військових дій РФ на логістичну безпеку. З цією метою було сформовано делегацію, яка брала участь у міжнародних переговорах у Туреччині, зокрема, щодо часткового відновлення експорту зернових через морські порти Великої Одеси (Одеса, Чорноморськ, Південний). Головною метою цих переговорів було розроблення та підписання Ініціативи з безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів. Ця ініціатива передбачала створення безпечного механізму для перевезення зерна та продовольства з морських портів України в умовах триваючої збройної агресії РФ. Результатом цих зусиль стало створення Спільного координаційного центру під егідою ООН, в який увійшли представники Туреччини, України, ООН та РФ, що забезпечили гарантії щодо безпечного переміщення суден, які беруть участь у транспортуванні зерна та продуктів харчування з українських портів [5].

Для забезпечення продовольчої безпеки у період воєнного стану рекомендується вкладати у створення великих промислових аграрних комплексів, спрямованих на вирощування технічних

та зернових культур, які потім можуть бути використані як паливо та корм для тваринництва. Враховуючи підвищену екологічну небезпеку великих тваринницьких та птахівничих комплексів, їх варто модернізувати за допомогою створення допоміжних виробництв, спрямованих на виробництво біогазу для власних потреб. Загальна стратегія агровиробництва має бути спрямована на сталий розвиток та кліматичну безпеку, зокрема, на підтримку агроєкологічних практик, таких як точне землеробство, використання сівозмін та розвинення біологічно різноманітного полікультурного підходу у рослинництві, а також на розвиток дрібномасштабного тваринництва з високими стандартами добробуту тварин.

Висновки. Воєнні дії призвели до непридатності значної частини земель для вирощування продуктів харчування, що призводить до скорочення виробництва та підвищення цін на продукти. Наприклад, триваючі бойові дії у складних умовах обмежують збір врожаю, а мінування полів створює серйозні загрози для сільськогосподарських працівників. Крім того, окупанти активно руйнують сільгоспідприємства та інфраструктуру, що ще більше обтяжує ситуацію.

Необхідність забезпечення продовольчої безпеки України передбачає підтримку відповідного рівня продовольчого самозабезпечення, що означає використання державної підтримки для українських сільськогосподарських виробників і вжиття заходів для контролю за імпортом, з метою захисту внутрішніх виробників від зовнішньої конкуренції. Надійність забезпечення продовольчої безпеки полягає як у достатньому самозабезпеченні продуктами харчування, так і у наявності коштів для імпорту в необхідних обсягах у разі потенційних ускладнень з імпортом продовольства, таких як зростання цін або ембарго. Важливим аспектом досягнення продовольчої безпеки є стабільність її забезпечення. Ця стабільність передбачає можливість для різних груп населення, домогосподарств і окремих осіб мати доступ до достатньої кількості продовольства у будь-який час і уникнути ситуацій, коли доступ до продуктів харчування стає проблемою через шоки попиту або пропозиції (включаючи економічні або кліматичні кризи), а також циклічні зміни у кон'юктурі.

Національні владні органи реагують на виклики, спричинені обставинами воєнного стану шляхом прийняття законодавчих актів та планів дій, спрямованих на забезпечення комплексної безпеки сільськогосподарської продукції, як і для внутрішнього споживання, так і така, що буде експортована.. Ці

заходи включають моніторинг стану продовольчої безпеки, підтримку виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення населення продуктами тривалого зберігання, формування резервів продовольства та зменшення впливу військових дій на логістичну безпеку.

Українські зусилля для забезпечення безпеки та відновлення логістики в експорті продовольства можуть мати позитивний вплив на глобальні системи харчування, зменшуючи дефіцит та підвищуючи доступність продуктів харчування для країн-імпортерів.

Список літератури:

1. Ніконенко О. А. Методичне забезпечення формування продовольчої безпеки України. Агросвіт. 2022. № 9-10. С. 86–92. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.86
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. №2145-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>
3. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>
4. Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур, заходів державного контролю у сферах ветеринарної медицини, безпечності та окремих показників якості харчових продуктів в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 року №398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-2022-%D0%BF#Text>
5. Про делегацію Уряду України для участі у багатосторонніх переговорах з підготовки та узгодження проекту Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 р. № 626-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2022-%D1%80#Text>

Pustovit O.Yu. ENSURING THE SECURITY OF EXPORTING AGRICULTURAL PRODUCTS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

The relevance of the article lies in the fact that the problem of insufficient security in the food sector can manifest itself in three forms: the first – when supply exceeds demand with stable solvency, which leads to a surplus on the food market; the second – when demand exceeds supply with stable solvency, which causes a shortage in the market; the third – when demand decreases due to a decrease in solvency, which leads to a decrease in supply and an increase in the cost of production, and the market gradually degrades. Military actions on the territory of Ukraine led to violations in the functioning of the food and export system, which provoked the interruption of complete supply chains of agricultural products and food products – from their primary production to sale to consumers. Also affected were businesses that added value in the agro-industrial sector, including the production, processing, distribution, consumption and utilization processes of food products. First of all, the concept of export security involves several components of the specified definition. First, it is especially important to ensure food security during martial law. Food security is determined by the availability of a sufficient amount of quality food products on the market, regardless of their place of production, as well as the availability of the appropriate infrastructure for their rapid supply and storage, regardless of the factors of macroeconomic instability. In addition, food products should be economically available to all segments of the population in such quantities that ensure their active and healthy lifestyle. Secondly, another component of the general concept of security is precisely economic security. And, thirdly, technological safety acts as a component of food security, given the need to create stable logistic routes for the export of agricultural products to the countries of the world. This article examines the legal aspects of all components of export security; factors that determine and maintain its high level; ways of stabilizing the processes of ensuring a satisfactory level of logistical security. The obtained results cover a set of measures in the agricultural economy of Ukraine aimed at ensuring the safety of the country's exports. The research conducted by the author confirms the need for joint and coordinated efforts of the world community to counter the armed aggression of the Russian Federation in order to ensure the security of exports both at the national and global levels.

Key words: logistics, economic security, food security, export to the EU, martial law.